

ARRAONNA

Revista d'Història

BERWICK,
SBD - 1774

Sabadell, 2014

34

L'església de Sant Feliu de Sabadell: religiositat i sociabilitat als segles XVI-XVIII

Josep Alavedra i Bosch / Fundació Bosch i Cardellach / josep@alavedra.net

---

Un apropament a la vila reial de Sabadell de la modernitat –segles XVI-XVIII– ens fa palès l'aplec de la comunitat al voltant de l'església de Sant Feliu. La seva participació en la vida social es duia a terme mitjançant unes institucions –principalment confraries i gremis– que, sota l'aixopluc de la parròquia, permetien a la majoria dels veïns ser-hi presents directament o indirecta. El segle XVIII representarà per a la vila de Sabadell una època de transformació accelerada. Després de la recuperació dels estralls de la Guerra de Successió, la vila veurà canviar el seu Consell per un batlle i uns regidors sotmesos ara directament a l'autoritat reial.

Paraules clau

Sant Feliu, Consell, confraria, rector, sociabilitat

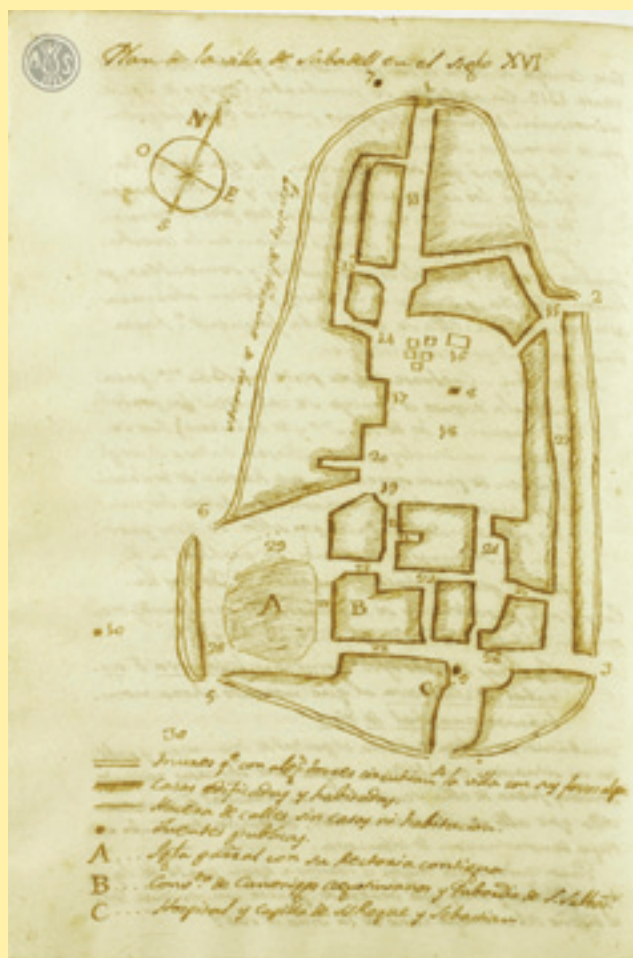

Figura 1. “Plan de la villa de Sabadell en el siglo XVI”, extret d’Antoni BOSCH I CARDELLACH, *Anales de la Villa de Sabadell desde el año 987 hasta el 1770*, p. 95v (AHS).

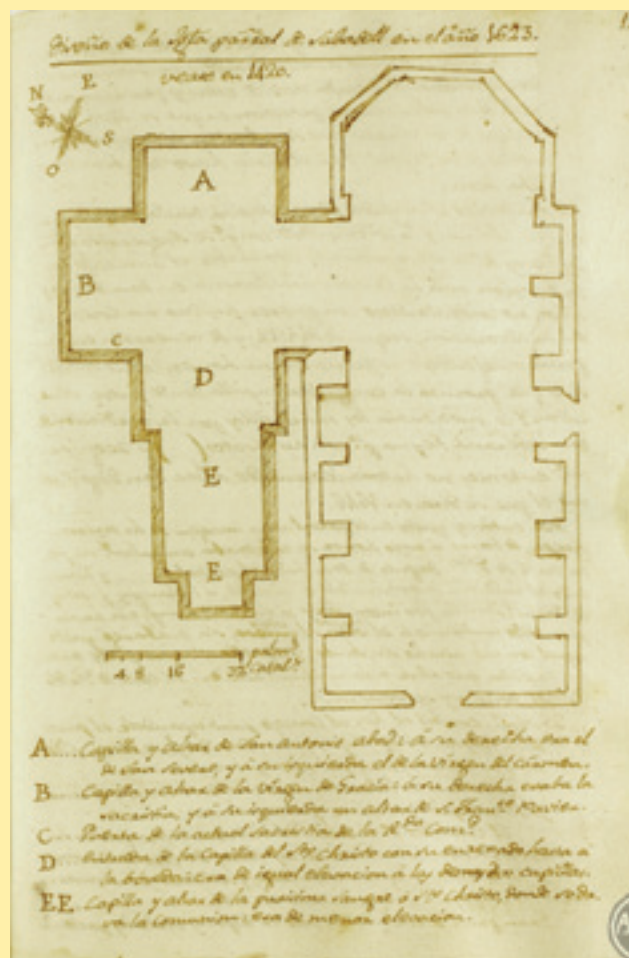

Figura 2. “Diseño de la Iglesia parroquial de Sabadell en el año 1623”, extret d’ Antoni BOSCH I CARDELLACH, *Anales de la Villa de Sabadell desde el año 987 hasta el 1770*, p. 145r (AHS).

La vila i l’església de Sant Feliu a la modernitat

La vila emmurallada de Sabadell, un cop traspasat el llit del riu Ripoll, es va començar a agrupar entorn de

1 Arxiu de la Corona d’Aragó (d’ara endavant ACA), Registre 1548, Cens de Catalunya: Corts de Cervera 1359, Varia 28, f 1, Fochs reials.

2 Maria Jesús ESPUNY TOMÁS, *Les ordinacions del Mostassaf de la Universitat de la Vila de Sabadell (1581-1621)*, Sabadell, 1988, p. 5, (Quaderns d’Arxiu de la Fundació Bosch i Cardellach; 55). També Joaquim MIRET SANS, *El vizcondado de Castellbó*, Barcelona: Imprenta la Catalana, 1900.

3 ACA, *Pergamins de Pere III*, núm. 2457, carpeta 285, f. 86.

4 Arxiu Històric Sabadell (d’ara endavant AHS), Pergamí 7, f. 1.

l’antiga església de Sant Salvador. A mitjan segle xv, i amb una població de 162 foc reials,¹ la vila passà de la propietat de Roger Bernat IV, vescomte de Castellbó,² a la reina Elionor, esposa de Pere III el Cerimoniós (1336-1387), el 14 de juliol de 1366.³ El 15 d’agost del mateix any se li atorgà, per sobirania reial, el privilegi d’agregació a la Corona reial.⁴ Més tard, el 30 d’agost de 1370, Elionor bescanvia la vila de Sabadell pel castell de Sant Martí del Penedès al seu espòs; es manté, emperò, la promesa que la vila segueixi sota protecció reial, dins la diòcesi de Barcelona. Amb tot, i seguint Espuny, serà Pere III –amb el privilegi de “non separando corona regia”– qui forjarà la consolidació de l’estatus reial.

Fotografia 1. L'església de Sant Fèlix amb la nau principal gòtica i les ampliacions barroques del segle XVII encara dempeus, i el campanar del segle XVIII. S'observen les edificacions que s'havien anat construint al llarg dels segles al davant de la façana sud i a la part del darrera, a tocar del campanar, com també l'inici del carrer de l'Església. Sabadell, 1906. Edició postal (Àngel Todrà Viazo / AHS).

Tot seguit, Pere III ven la vila a carta de gràcia al seu fill, l'Infant Martí (1396-1410),⁵ el 14 de novembre de 1381. Aquest darrer, davant les urgents necessitats de la Corona, el 23 de novembre de 1391 ven un conjunt de viles, entre les quals la de Sabadell, als consellers de Barcelona. Aquesta venda representava l'eixida de la jurisdicció reial. Però com que es va fer a carta de gràcia, restava la possibilitat de retorn a la Corona, cosa que succeeix el 1476, quan el rei de la Corona d'Aragó Ferran II (1479-1516) recupera la senyoria de la vila i la cedeix a la seva esposa Isabel (1474-1504), la qual cosa serà reconeguda per tots els monarques posteriors, mitjançant els privilegis.⁶

Al segle XVI el nucli de la vila de Sabadell tenia una superfície estimada de 37.900 metres quadrats.⁷ El nombre de focs en el transcurs del sis-cents oscil·la entre els 50 i els 200.⁸ Així, trobem 50 focs el 1549, 150 el 1587 i 200 l'any 1592. Segons si hi apliquem

un índex (x)4 o (x)5, ens donaria: 200-250 (1549), 600-750 (1587) i 800-1000 (1592), respectivament. Tanmateix, i coincidint amb aquestes xifres, a la carta enviada pel rei Felip II (1556-1598), el 23 de setembre de 1585, al procurador reial i membre de la Reial Audiència, Joan Amel, parlava de més de 250 cases: "(...) demás desto nos Han Supplicado que attento que en dicha villa y término Ay mas de dozientas cinquenta casas (...)"⁹ (figura 1).

Podríem estimar, doncs, la població de la vila al voltant dels 1.000 habitants a finals del segle XVI i/o principi del XVII. Una xifra que, d'altra banda, s'acosta a la que Bosch i Cardellach calculava per a l'any 1592: "(...) Es mas de admirar el incremento del vecindario que en 1587 vimos ascendia a 150 vecinos, y ya ahora a más de 200"¹⁰.

Serà a les terres d'alou de l'església de Sant Salvador on a partir del segle XV s'edificarà el nou temple

Fotografia 2. La Travessia de l'Església. Imatge presa des del carrer Baix del Pedregar, Sabadell, ca. 1905. En primer terme es pot observar la font, el pou i l'abeurador del Pedregar, i al fons el campanar (Joan Vila Cinca / AHS).

Fotografia 3. Rajola amb la inscripció de l'any 1736, que es localitza en la part superior del campanar barroc, al mur de tancament de l'escala de cargol del pis de les campanes (Raül Casado, 2013).

parroquial, en el que serà nucli urbà de Sabadell. Així, amb l'acord del prelat diocesà Ramon de les Escalas i decret de 3 de març de 1391,¹¹ es va fer la unió de l'església de Sant Salvador i la de Sant Feliu d'Arraona. Quedava, doncs, una única unitat parroquial: la de Sant Feliu de Sabadell o Sabadell –antiga pabordia de Sant Salvador– i restava, com a sufragània la primitiva, Sant Feliu de Valrà, que després s'anomenarà Sant Nicolau. L'any 1404 s'instal·là a la nova seu l'altar de Sant Feliu, juntament amb la nova advocació. Aquesta unió va comportar l'enderrocament del vell temple romànic i l'edificació d'un de nova planta gòtica entre 1403 i 1488 (fotografies 1 i 2).¹² De 1615 a 1623 es va fer una primera reforma d'ampliació amb els nous altars de Sant Antoni, Mare de Déu de Gràcia i Puríssima Sang (figura 2). El bastiment del campanar barroc entre 1724-1738 (fotografia 3) i la reforma i ampliació de tres naus entre 1751-1775.¹³

45

Aquesta comunitat vivia en terres pertanyents a senyors eclesiàstics i laics, en les quals l'establiment emfitèutic era el tradicional. Tanmateix, la propietat alodial de nobles –pabordia de Sant Salvador, dels tres senyors i del castell d'Arraona– i monestirs –Sant Llorenç del Munt, Sant Cugat del Vallès i la Col·legiata de Santa Anna de Barcelona– feia que la terra estigués dividida en unitats fiscals: els masos. Dintre d'aquests masos s'hi establien nous pagesos a canvi de censos. Els masos de la banda esquerra del riu Ripoll foren bàsicament absorbits per masos veïns; en

6 M. Jesús ESPUNY TOMÀS, *L'assistència a la Cort General de Catalunya d'una vila reial: el cas de Sabadell (segles XIV-XVIII)*, Sabadell: Fundació Boch i Cardelach, 1989 (QFBC; 57).

7 AHS, *Plans d'Ordenació* 13.2. M. PASCUAL I TINTORER, 1886, vol. 1, p. 16.

8 Cal tenir cura amb aquestes xifres. Vegeu Josep IGLÉSIES FORT, *El fogatge de 1553*, Barcelona: Fundació Salvador Vives Casajoana, 1979.

9 AHS, *Llibre del Consell*, 7 de novembre de 1585.

10 Antoni BOSCH I CARDELLACH, *Anales de la Villa de Sabadell desde el año 987 hasta el 1770*, Sabadell: Fundació Bosch i Cardellach, 1944, p. 201.

11 Arxiu Diocesà de Barcelona (d'ara endavant ADB), *Cúria eclesiàstica de Barcelona*, 1391.

12 Santi TORRAS TILLÓ, *Art en documents: Presència del Renaixement i del Barroc a Sabadell*, Sabadell: AHS, 2002, p. 88.

13 Vicenç i Lluís MAS, Albert ROIG, *Parròquia de Sant Feliu de Sabadell*, Sabadell: Trític parroquial, 2000.

canvi, els masos de la banda dreta –més propers a la vila– quedaren més com una zona de parcel·lació de peces de terra d’1 a 5 o 6 quarteres.¹⁴

El segle XVI serà una centúria de consolidació d’aquests masos i de l’endegament d’una primera manufactura tèxtil,¹⁵ per mitjà, sobretot, del gremi dels paraires, més endavant constituïts en confraria. El gremi de paraires, el 1559, mitjançant els seus cònsols, posava en pràctica els acords que es prenien en l’associació, els quals bàsicament estaven incardinats a donar vitalitat a la producció pròpia de la vila i a regular aquest ofici de l’acabat. Amb el concurs d’altres arts: teixir, filar, batre, perxar, tintar i altres, s’anirà perfilant la figura del fabricant de teixits de mitjan segle XVIII.¹⁶ A la taula I presentem una estimació de persones que estaven relacionades amb aquest gremi al segle XVI, el qual ens constataria la importància que tenia per a la població. Gran part de la població, com podem veure, hi devia tenir un lligam.

46

Paraire	469
Teixidor	127
Teixidor de lli	30
Abaixador	26
Retorcedor	24
Moliner	14
Paraire i abaixador	10
Paraire i cardador	1
Tintorer	13
Flassader	1
TOTAL	715

Taula 1. Oficis a la vila¹⁷

Durant els segles XIV i XV, seran els jurats i els prohoms els que regiran la universitat sabadellenca. La vila era governada pel batlle natural, el qual era nomenat per la reina¹⁸ i pel Consell ordinari; aquest darrer era elegit per cadascuna de les mans que formaven la societat: la mà menor –menestrals–, la mitjana –mercadors i artistes– i la major –grans propietaris, homes de lleis i cirurgians–. Així, el jurat en cap correspondrà a la mà major; dotze prohoms, quatre per cada mà, els quals aplegats amb els jurats constituïen el Consell ordinari. Tanmateix, en les decisions cabdals es convocava un Consell general, format pels caps de cada casa. El

Consell ordinari sortint elegia cada any, el dia de Sant Miquel –29 de setembre–, els jurats entrants i aquests elegien els prohoms, que havien de ser consellers.

La centúria que s’endegava el 1500 vindrà marcada per un seguit d’innovacions dins de l’organització del govern municipal. Fins a mitjan segle XVI, els consells que administraven la població –ordinari i general– es veuran afectats per uns canvis notables. L’augment de població, els diferents parers i discussions entre els membres del Consell van fer que

“Per evitar tots els fraus, rancors i males voluntats, i volent seguir els bons costums, ordre i pràctica de la ciutat de Barcelona, determinaren que els Jurats i Consell Ordinari siguin insaculats en bosa amb rodolins; i que s’hagi d’insacular, obtingut primerament de Sa Magestat el privilegi i coses per ço necessàries”.¹⁹

En aquest sentit, el Consell General, el mes d’agost de 1551, s’adreçava a Carles I (1516-1556) per tal d’obtenir el permís per, “d’ara en endavant”, regir-se per mitjà de la insaculació. El privilegi sol·licitat fou concedit pel rei a les Corts de Monsó el dia 25 de desembre de 1552 i expedit a la vila el 6 de maig de 1553.

14 Esteve CANYAMERES RAMONEDA, “El terme de Sabadell en l’època moderna (segles XVI-XVII i XVIII)”, a *Sabadell, memòries d’una vila. Segles XV-XVIII*, Sabadell: Museu d’Història de Sabadell, 1998, p. 55-80.

15 Llorenç FERRER ALÒS, *Pagesos, rabassaires i industrials a la Catalunya Central (s. XVIII-XIX)*, Barcelona: Abadia de Montserrat, 1987.

16 Joan ALSINA I GIRALT, “Apunts sobre la indústria tèxtil sabadellenca en l’Edat Moderna”, a *Sabadell, memòries... op. cit.*, p. 107.

17 Elaboració pròpia a partir de Joan ALSINA I GIRALT, *Ibidem*, p. 103-111.

18 El batlle nomenat per la reina, senyora de la vila, ve de l’època de la compra de Sabadell per la reina Elionor. Un any després, el 1367 la reina delega les seves funcions “(...) *pro excesso comisso in procuratorem dictae reginae* (...)” com a senyora a un procurador. El primer dels procuradors reials a la vila de Sabadell serà Raimon de Taradelles, el qual podrà “(...) *ad regendum et exercendum omnem iusisdictionem altam et baixam civilem et criminalem* (...)”, M. Jesús ESPUNY TOMÀS, *Llibre de privilegis de la Universitat de la Vila i terme de Sabadell*, Sabadell: Fundació Bosch i Cardellach, 1988, p. 71-72.

19 AHS, *Llibre d’Acords del Consell*, 11 de juny de 1550.

20 *Idem*, 21 de setembre de 1553.

21 *Ibidem*, 14 d’agost de 1551.

22 *Ibidem*, 24 de setembre de 1553.

23 M. Jesús ESPUNY TOMÀS, *Llibre de... op. cit.*, p. 63.

24 *Idem*, 4 d’octubre de 1557.

47

Figura 3. La vila de Sabadell al 1792, dins del *Proyecto de Ensanche y Reforma de la Ciudad de Sabadell* de 1886 obra de l'arquitecte Miquel Pascual Tintorer, redibuixat a partir d'un original de Bosch i Cardellach. S'hi grafia la planta de l'església de Sant Feliu (AHS).

Així, en el mes de setembre del mateix any es va ordenar: "...que com ara novament la universitat havia impetrat un privilegi d'insaculació de Jurats i prohoms del Consell Ordinari que sien fetes tres bosses de jurats, una de mà major, altra de mà mitjana i altra de mà menor i altres tres de prohoms de Consell, ço és, un de cada bossa, el temps que dita universitat acostuma a fer Jurats, ço és, el diumenge abans de Sant Miquel de setembre. Y de les bosses de prohoms de Consell sia feta extracció de dotze persones, ço és, quatre de cada bossa i que aquells sien prohoms de Consell".²⁰ I el 24 de setembre, "lo diumenge abans de Sanct Miquel del mes de setembre de quiscun any",²¹ es féu la primera insaculació, segons el privilegi atorgat:

"Atenent i considerant que el dia present és l'assignat en el privilegi per fer-se extracció de Jurats i prohoms de Consell, i per a que la república sia ben regida i administrada en bé, profit i utilitat de la universitat (...)"²²

Aquesta va ser l'única disposició atorgada per Carles I a la vila i implicava la substitució del sistema de sufragi o cooptació dels càrrecs més propi d'una assemblea veïnal, de caràcter més senzill i patriarcal, per una pràctica més d'acord amb la població de Sabadell.²³ El Consell Ordinari, doncs, estava format per quinze persones: tres jurats i dotze prohoms elegits per insaculació. L'augment de la població i les dificultats per reunir el Consell General va portar a establir una nova fórmula el 1557, a partir d'ara el Consell General quedava reduït a 30 persones –cinc per cada mà–, que afegides a les quinze de l'ordinari feia un total de trenta persones, motiu pel qual se'l coneixia també com a Consell dels Trenta o Trentenari, els quals "faran i determinaran en dit Consell que tingui tanta força com si tot el Consell General ho hagués fet".²⁴

El 1602, la universitat de Sabadell, "(...) de assí al davant, com los Jurats de la vila de Sabadell se ano-

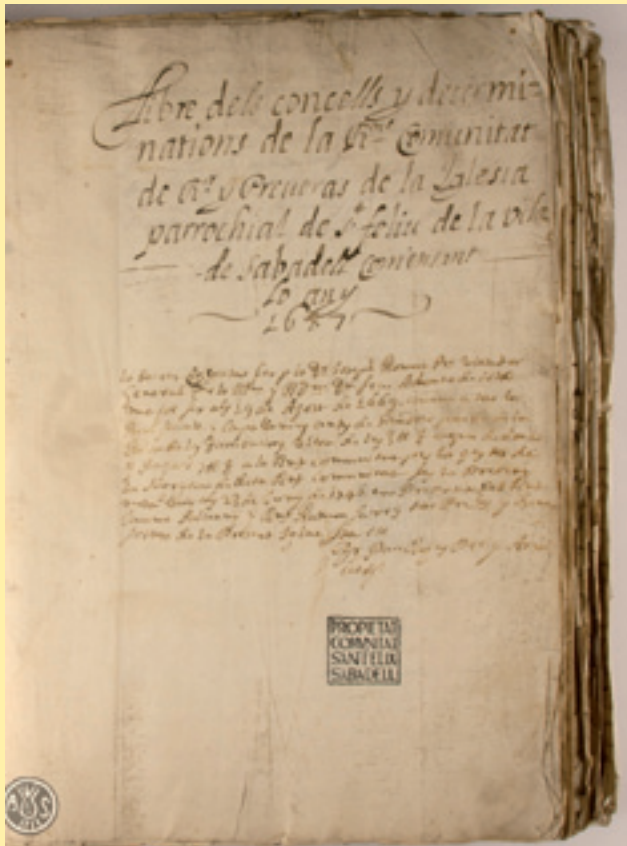

Figura 4. Portada del *Llibre dels Consells y determinacions de la Rnt. Comunitat de R. i preveres de la Yglesia Parrochial de St. Feliu de la vila de Sabadell comensant lo any 1687* (AHS).

Figura 5. Reliquiari de llanterna dels sants Feliu, Zenó i Victorià, d'argent i de l'any 1710 (Parroquia de Sant Fèlix).

menaven Jurats, que ara se intitulen i anomenen Consellers, aixís amb crides i altrament...”²⁵

Com dèiem més amunt, l'autoritat reial s'exercia per mitjà de la batllia natural, tot i que també desenvolupada per un procurador reial o el seu lloctinent. El 1553, per privilegi de Felip II, la vila obté “poder elegir la terna per a l'elecció de Procurador Reial... tres persones idònees, de tres en tres anys lo primer del mes de gener, per a regir l'ofici de Procurador reial en dita vila i terme”.²⁶

S'acabava d'aquesta manera el plet entre la família dels Meca –senyors depositaris de la jurisdicció– i el Comú de la universitat i vila de Sabadell.²⁷ El 1659 la vila aconsegueix el dret de presentar la terna per al càrrec de procurador. Aquest sistema es va mantenir fins a la Nova Planta. L'any 1716 es va abolir la insaculació d'ambdós consells i la vila (figura 3) va passar

a tenir un Ajuntament encapçalat per un batlle i sis regidors nomenats per la Reial Audiència.

La vida parroquial

La vida de la comunitat de Sabadell al segle XVI girava al voltant de l'església. Moltes reunions del Consell es feien a l'església parroquial: “Regularmente entonces se tenian los Consejos en la Iglesia parroquial. Su convocación era a sonido de Campana y a voz de pregonero”.²⁸

Sobretot el Consell General, abans de la formació del Trentenari, ja que comptava amb més assistència de gent. No serà fins a les alçades de l'any 1580, com dèiem més amunt, que el Consell decideix fer una casa per a les seves reunions, sobre la sagristia de l'església,²⁹ i comença a utilitzar-la a la

tardor de 1589. Això farà que la vida religiosa del Sabadell del sis-cents estigui íntimament lligada a la del Consell.

La majoria de decisions que afectaven la parròquia es prenien al Consell. Aquest era el que nomenava els càrrecs, intervenia en l'establiment de beneficis, tenia cura de la caritat i beneficència, prenia decisions conjuntes en la constitució de confraries; també prenia part en l'organització de les festes religioses i processons, i nomenava els preveres, entre d'altres. Aquesta relació Consell-parròquia no començarà a agafar rumbos separats fins a les ordinacions de la comunitat de preveres de l'any 1602. Aquestes ordinacions signades pel bisbe de Barcelona Ildefons Coloma (1599-1603) estableixen, en un seguit de protocols, l'àmbit del rector respecte als assumptes interns de l'església parroquial i la comunitat, sobretot pel que respecte a aniversaris, sufragis, caritats i residència dels preveres (figura 4).³⁰

Processons

Endemés de les festes del calendari litúrgic, el Consell va establir dues festes religioses d'obligat compliment, en les quals es podia treballar: Sant Zenó i Santa Madrona. A sant Zenó la comunitat li va agafar una gran devoció arran de les relíquies del màrtir que es van dur a la parròquia des de Roma. A partir del

dimarts 24 de febrer de 1579 el Consell dels Trenta va establir (figura 5):

“...que tots los poblats de la vila i terme de Sabadell, perpetualment colen i veneren la dita festa lo dia predit, a set dels Idus de Juliol que comptan a nou dies de Juliol quiscun any de dit gloriós sant Zenó i sos companys, en tal modo que sien obligats dit dia en oir los officis divinals i colre la festa sens fer feina: e qui lo contrari farà caigue en bant per quiscú que contrafesa de sinch sous, ço es, de dos sous per lo official executant, un sou per l'acusador i un real per la luminaria que crema en l'església de Sabadell devant lo cos gloriós de Jesucrist”.³¹

El diumenge 15 de maig de 1594, el Consell General proclamava la solemnitat de Santa Madrona:

“Item, determinarem que de assí al devant tots los de la vila i terme de Sabadell colgan i solemnen lo dia o festa de la gloriosa verge i martir santa madrona dita de montjuich, així com si era festa anyal fent los officis solemnes i professó i trehent totas las relíquias que son en l'esglesia de Sabadell com si era dia de Nadal o pasca o altres festes solemnes en que s'acostumen a parar los altars de Sant Feliu i altres”.³²

Les processons eren una forma amb què la comunitat expressava la seva devoció i, a la vegada, constituïen una forma d'estrènyer vincles entre els veïns o amb els seus avantpassats difunts. Sant Nicolau havia estat la parròquia originària d'Arraona, fet que ara, el 1567, el Consell volia recuperar en el record. La processó a l'ermita de la capella de Sant Iscle era també una pràctica molt sentida per la comunitat, la qual es feia en el mes de novembre. Sant Iscle, a final segle XVII, compartia ermita amb la Mare de Déu de la Salut, la processó de la qual se celebrava el segon diumenge de maig, en què participaven molts forasters dels pobles veïns.³³ També hi havia molta devoció i participació a la festa obligada de Sant Jordi, en la qual s'anava en processó a la capella de Santa Maria de Montcada.

Emperò, la processó que gaudia d'una gran devoció era la processó al monestir de Montserrat,³⁴ la qual se celebrava cada any pel mes de setembre. La importància d'aquesta processó queda palesa en l'acord del Consell de l'any 1580; aquest any, a causa de la pesta, es va suspendre, emperò es va fer una comissió de dotze “persones honrades”, acompanyades de dos preveres i dels veïns que volguessin, per anar en pelegrinatge a Montserrat; les despeses dels preveres

25 *Idem*, 12 de febrer de 1609.

26 *Idem*, 9 de maig de 1553.

27 Per al detall vegeu Maria Jesús ESPUNY TOMÀS, *Llibre de...*, *op. cit.*, p. 67-74.

28 Antoni BOSCH I CARDELLACH, *op. cit.*, p. 17.

29 AHS, *Arxiu de l'Escrivania*, (E 110/2).

30 AHS, *Comunitat de preveres de Sant Feliu*, CSF-2, Primer llibre de resolucions de Sant Feliu 1600-1686, fol. 48.

31 AHS, *Llibre d'Acords del Consell*, 24 de febrer de 1579.

32 *Idem*, 15 de maig de 1579.

33 Antoni BOSCH I CARDELLACH, *op. cit.*, p. 45.

34 Per al significat de Montserrat com a “muntanya sagrada”, a l'època moderna, vegeu Ignasi FERNÁNDEZ TERRICABRAS, “Montserrat, montagne sacrée. Spiritualisation du territoire montagnard dans un massif catalan (XVIIe-XVIIIe siècles)”, dins *Montagnes sacrées d'Europe. Actes du colloque “Religion et montagnes”*, Paris: Publications de la Sorbonne, 2005, p. 193-206. Així mateix, Ernest MATEU I VIDAL, *Sabadell i Montserrat*, Sabadell: Fundació Bosch i Cardellach, 1992 (QFBC; 62).

i peregrins anaven a càrrec del Consell.³⁵Tanmateix, el 1599 abans de la processó, el Consell determinava que a la processó de Montserrat hi havien d'anar els caps de casa i que aquests no podien ser substituïts per aprenents o estrangers, “sots bant de sinch sos”,³⁶ solament en cas de necessitat s’hi podia enviar el propi fill. Una mostra més de la implicació del Consell en els afers de les devocions de la comunitat.

Els jurats del Consell, juntament amb el rector de la parròquia, eren els qui encapçalaven les processons, la qual cosa reflectia l’ordre social imperant a la vila. El rector portant la creu la creu i els jurats vestits amb la gramalla. A continuació d’aquests desfilaven els prohoms de les confraries i gremis, per ordre d’antiguitat de constitució, lluint les banderes i brodat amb les imatges de llurs sants patrons.

50

Confraries del cinc-cents

Com és conegut, les confraries unien voluntàriament homes i dones per aconseguir un fi semblant. Mitjançant aquesta fraternitat es promovia la vida religiosa en comú, sovint adreçada a la pràctica de la caritat; eren les anomenades confraries de devoció. O també, sota l’aixopluc de l’església, persones d’un mateix ofici es reunien per tal d’ajudar-se mútuament entre ells en cas de pobresa o malaltia, i/o tractar de les reglamentacions que s’havien d’observar en l’ofici –règim de treball, qualitat de les obres o feines, tarifes, entre d’altres.

El Concili de Trento (1545-1563) intentarà canalitzar totes les confraries –posant-les sota la vigilància del rector i del bisbe– per aconseguir una religiositat més estricta, d’acord amb les reglamentacions del concili, és per això que fomentarà les de caire sagramental. Bosch i Cardellach, al segle XIX, en els seus Anals, quan es refereix a l’any 1596, diu:

*“Es de observar que la principal atención de entonces era toda la Iglésia. Según acabamos de notar, en estos catorce años se fundaron casi todas las Cofradías de esta villa. Esto era muy conforme al sistema político de la Monarquía totalmente ocupada en semejantes expedientes. Y en Cataluña es de observar que en estos años se fundaron más conventos y se hallaron más imágenes de la Virgen que en ningún otro tiempo ni se habían fundado ni hallado jamás”.*³⁷

Les apreciacions de Bosch i Cardellach no ana-

ven desencertades. En catorze anys –des del 1586 fins al 1600– s’havien constituït cinc noves confraries de devoció:

Confraries de devoció 1586-1600

Confraria	Any	Advocació
Puríssima Sang de Crist	1586	Sang de Crist
Verge del Roser	1588	Verge del Roser
De les dones	1596	Verge de l’Assumpció
Sant Nom de Jesús	1597	Jesús
Minerva	1597	Sang i cos de Crist

A les quals hi hauríem d’afegir les confraries gremi, fundades entre 1566 i 1595,

Confraria gremi	Any	Patrons
Paraires	1566	Sants Roc i Sebastià
Sastres	1587	Santa Llúcia
Teixidors	1587	Sant Sever
Pagesos	1595	Sant Jacint
Fusters, ferrers, sabaters i mestres de cases*	1595	Santa Eulàlia, sant Josep, sant Crespi i sant Eloi
Sabaters	1595	Sant Crispí i santa Crispiana

* Coneguda també com confraria de Santa Eulàlia. Els sabaters, el mateix any, constituïran la seva confraria pròpia.

Aquestes darreres confraries, malgrat reglamentar i defensar els interessos particulars de cada ofici, estaven sota l’aixopluc de l’església parroquial i tenien una important vessant religiosa i assistencial. Si hi afegim, doncs, aquests gremis confraries, tindrem un total d’onze confraries de nova constitució que, en l’espai, el temps i les formes de reglamentar-les, coincidirien en el temps amb les reformes que arribaven des de la ciutat italiana de Trento (figura 6) .

La mort de Felip II, el 1598, de la qual “(...) no se sabe que por ningun otro de los Reyes se hiciesen tales demostraciones”,³⁸ coincidia amb l’acabament d’una centúria, en què la vila havia vist confirmada la seva condició reial. Tanmateix, la religiositat tridentina arribava de ple amb la constitució de noves confraries i els diferents arts o oficis s’anaven associant per reglamentar el seu treball a través de les confraries gremi. Es-

deveniments, entre d'altres, que inserien aquest “poble de frontera”³⁹ dins de la modernitat. El Consell de la Vila va decidir que la mort del “Catòlic” fos seguida per la població amb uns funerals solemnes, “tocant a morts quatre dies seguits”, i amb tres dies de dol:

“Determinaren que los senyor de Jurats fassen sentiment de la mort del rei nostre senyor que sia en lo cel fent-se caparons de dol i una sotana de dol per lo andador i fassen tocar les campanes quatre dies arreu llogant i conduint dos homes, fent celebrar tres dies arreu offici solempne com dels Caps de Casa manant, als administradors de les confraries treguen lluminaries, i de manar al procurador no deix fer feina al temps se celebraran los dits officis i assó tot a gastos de la vila”.⁴⁰

Religiositat i confraries del sis-cents

Aquest afany de noves devocions tindrà continuació en el segle XVII. Les troballes de tres noves imatges de la Mare de Déu farà augmentar la devoció popular.⁴¹ Així, l'any 1610, uns jornalers van trobar una “nina”, a la qual van atribuir poders miraculosos, i la van col·locar en una capella d'un dels portals de la vila i la van anomenar de Gràcia. Més endavant, el 1635, fou trobada la Mare de Déu de Riu-sec, i ja a finals del sis-cents, la imatge de la Mare de Déu de la Salut, la qual es va col·locar a l'ermita de la serra de Sant Iscle, i el 1697 el Consell va acordar de fer-li una processó cada any, el segon diumenge de maig –avui dia és la patrona de la ciutat de Sabadell i la seva festa es continua celebrant el segon diumenge de maig, “...que la festa de Nostra Senyora de la Salut de sant Iscle sia feta lo segon diumenge de maig, i la processó sia feta dit dia”.⁴²

35 AHS, *Llibre d'Acords del Consell*, 8 de setembre de 1580.

36 *Idem*, 16 d'agost de 1599.

37 Antoni BOSCH I CARDELLACH, *op. cit.*, p. 208.

38 AHS, *Idem*, Intercalació de Bosch i Cardellach, 1598.

39 Fem referència al fet que entre els segles VIII i XI el castell d'Arraona –nucli de la població de la vila– formava part dels castells de frontera de la punta avançada de la Marca Hispànica. Vegeu Jaume VICENS VIVES, *Sabadell en la Història Universal*, Sabadell: Fundació Bosch i Cardellach, 1998, p. 5 (QFBC; 3).

40 AHS, *Ibidem*, 8 d'octubre 1598.

41 Miquel CARRERAS COSTAJUSSÀ, *Elements d'història de Sabadell*, Sabadell: Ajuntament de Sabadell, 1932, p. 67.

42 AHS, *Llibre del Consell*, 31 de març de 1697.

Figura 6. Imatge de Sant Roc que formava part de l'antic altar del Gremi de Paraires de Sant Feliu. Fusta policromada i daurada, segle XVIII (MHS).

Just encetar el nou segle, el 15 de maig de 1601, es va fer sentir la implicació del Consell en la devoció de la comunitat. Arran de la canonització de Ramon de Penyafort (1180-1275), el Consell va acordar que la vila fos una de les primeres poblacions del bisbat que anés en processó a Barcelona a visitar la tomba del sant. Es va determinar que el dia de la processó ningú treballés, fins que tornessin, “sots ban de deu sous o una lliura de cera blanca”. Tanmateix, “que a la processó sia obligat de anar un de cada casa amo o mestressa o fill i no gens llurs mossos o minyons”, i totes les confraries amb les seves banderes i lluminàries. No s’havien d’esmerçar esforços i calia que la lluminària fos abundant, per tant es deia que “pugan pendre tanta lluminaria de cera quanta ne haurà de

menester... i a los administradors de dites confraries sian obligats en donar-la”. També calia que la processó anés acompanyada de música i per això es donava facultat als jurats per a “conduir i llogar música de trompetes i menestrils... per lo preu a ells ben vist. Que pugan conduir cantors per cantar per dita processó a cant d’orgue com se pertany i convé”.⁴³

Confraries de devoció

52 Tanmateix, el Consell, l’any 1622, va establir una nova processó al mes de gener per la diada de Sant Antoni. El motiu era la pèrdua de devoció envers el sant i, al mateix temps, per ser l’advocació d’una de les confraries “que ha mes de tres cents anys que es confraria... (i alguns) se atrevexen a treballar”.⁴⁴ Segons Carreras, la confraria de Sant Antoni Abat va rebre l’any 1398 llicència dels consellers de Barcelona –senyors de la vila–, que fou una de les primeres a fundar-se en el nou emplaçament de la parròquia de Sant Feliu.⁴⁵ Ja des de final de segle xv, al Consell li preocupava la poca activitat i cura que tenien els administradors d’aquesta confraria; en aquest sentit, el 1606, atès que els esmentats administradors de Sant Antoni “no fan llur ofici i no es té el respecte que es deu en la confraria tant antiga”, va prendre la determinació “que de esta hora al davant sia asumida dita confraria per los senyors Jurats i Consell i posen los administradors i altres oficials”.⁴⁶

El Consell, doncs, estava disposat a “recuperar” la devoció cap a sant Antoni. Per això es va votar que el dia del sant no es treballés i se celebrés una missa, cosa que es va fer arribar al bisbat perquè així ho decretés. Fou l’únic vot lliure que hi va haver a la vila durant el sis-cents, i abans de la concessió pontifícia, de poder treballar els dies de festa que no fossin diumenge.⁴⁷ El dia de la festa de Sant Antoni Abat la comunitat no feia treball servil, assistia amb el Consell als oficis divins per tot seguit eixir a ballar a la plaça i després, a la tarda, començava la processó que voltava pels carrers de la vila. Bosch i Cardellach, en les anotacions intercalades en el Llibre del Consell, comentava que el 1772 ja no hi havia l’altar dedicat al sant i que era l’Ajuntament qui va col·locar un bust del sant en un altre altar, el de la Mare de Déu del Carme; tanmateix, no es tenia notícia de la confraria en aquestes dates.⁴⁸

De totes maneres, ens resulta encoratjadora l’actitud de Bosch en el sentit d’investigar i posar en ordre les informacions que li van arribar per mitjà de la paperassa municipal, mentre feia de secretari de l’Ajuntament al segle xviii, però que en el cas d’aquesta confraria el van portar a fer les seves pròpies deduccions a partir dels indicis que va observar a l’església de Sant Feliu. Bosch es qüestionava com era possible que d’una confraria que podia tenir mes de set-cents anys –cap al 1040 o 1080–, que durant els segles xv i xvi havia gaudit de tant de predicament i devoció, ara pràcticament no se’n tingués notícia.

– *Confraria de la Puríssima Concepció*

La finalitat de la confraria estava fonamentada en el “devot zel a la Inmaculada Concepció”, la qual tenia la seu a l’església parroquial, a la capella i altar de Nostra Senyora la Major i festejava la diada del 8 de desembre. De la confraria en podien formar part tant homes com dones.

– *La confraria de la Mare de Déu de Gràcia*

Es va instituir el 1615, arran de la trobada d’una marededéu, com dèiem més amunt. El Consell maldava per elegir els càrrecs administratius de la confraria: dos administradors per tenir cura de la festa i dues dones encarregades d’aplegar les caritats, els dilluns, per les cases de la vila. El mes d’agost de 1623, el Consell determinava fer el trasllat de la marededéu des del seu emplaçament en un dels portals de la vila fins a la nova capella de l’església, a l’altar privilegiat concedit per sa santedat. Per a aquests festejos el Consell demanava una participació de tots els veïns de la vila i terme, “tant jovens com vells, tant fadrins com casats i tant naturals com estrangers i forasters, de 15 anys en amunt”, per d’aquesta manera “ajudar a solemnitzar dita festivitiat, dexant los dols pera semblant jornada i posant-se ab los millors vestits i gales que a cada qual serà possible per a regosijar dita festivitiat”,⁴⁹ la qual tindria una durada de dos dies, començant el diumenge i acabant el dilluns.

Una festa en què, el diumenge, després de celebrar l’ofici major i el sermó, acompanyat de música de cant d’orgue, havia d’eixir la processó portant la marededéu acompanyada de totes les confraries presents en la parròquia, “ab sis banderes i tabernacles lo millor i més ben adornats que els serà possible i amb la millor

luminaria que podran”, per la qual cosa s’exhortava “a tothom generalment que pera semblant die procurren enramar i netejar los carrers de totes immundícies i embarassos, com son fanchs, pedres, tions, fustes, carretes i altres qualsevols, sots ban de sinch sous”.⁵⁰

Finalment, convé assenyalar que durant aquest segle es fundaren dues noves confraries de devoció: la confraria de la Soledat, el 1623, la qual compartirà capella amb la confraria de les dones, i la confraria de la Mare de Déu dels Dolors, l’any 1694. Confraries que en la seves advocacions, patiment, dol i soledat de la Mare de Déu recollien l’esperit barroc de l’època, sobretot en les seves processons pels carrers.

Confraries gremi del sis-cents

— Confraria dels sants Cosme i Damià

Bosch i Cardellach ens constata que a l’alçada de 1627 aquesta confraria ja estava constituïda. Aplegava a, “(...) Médicos, Cirujanos y Boticarios, que en la Iglesia tenían ascón o banco deteminado para ellos (...)”.⁵¹

— Confraria de Sant Isidre i Sant Pere Màrtir

El 1632, els pagesos van associar el seu patró, Sant

Jacint, als sants Isidre i Pere màrtir, “(...) por ser, el primero labrador y ser ésta una Cofradía de sólo labradores, y que se pusiese su imagen en el altar. Así se adoptó generalmente en toda España”.⁵²

— Confraria de Sant Antoni de Pàdua

Amb el vistiplau del visitador del bisbat, el 1645 es van associar els traginers en confraria: “(...) El primero que se escribió en la Cofradía fue el Reverendo Rector Centena. Permanece dicho patronato en la Casa Durán.⁵³ Pocos años atrás se añadieron todos los Cabezas de familia a dicha Cofradía, que florece mucho”.⁵⁴

— Confraria de sant Salvador

Reunia mossos i jornalers de pagès, els quals la van mantenir fins a l’any 1778.⁵⁵

— Confraria dels corders

A final del sis-cents, el 1698, el Consell confirmava l’agregació de sastres i corders “per haver estat arrencats els fulls del llibre on constava dita unió”, “(...) foren agregats a la confraria de sant Jaume i santa Llúcia, la qual antes tenia sols los sastres de la present vila, gaudint dels mateixos estatuts i ordinacions que tenien los sastres en dita confraria (...) i que dits corders (...) gaudescan tant en ordre a fer pagar lo que es passen mestres corders o paren botiga de corders, com també en ordre a fadrins i aprenents (...)”.⁵⁶

Recompte de confraries al segle XVII

L’any 1675, quan es va daurar el retaule de la Mare de Déu de Gràcia, el Consell va acordar que totes les confraries fessin una contribució. En aquesta alçada de segle, tindríem, doncs:

“Nuestra S ^a de la Soledad	5 libras, 10 sueldos
San Joseph	5 libras, 10 sueldos
Nuestra S ^a del Rosario	22 libras
Nuestra S ^a de la Concepción	22 libras
El Santísimo Sacramento	25 libras
San Antonio de Padua	2 libras, 15 sueldos
San Severo	2 libras, 15 sueldos
Santa Lucía	2 libras, 15 sueldos
Santísimo Nombre de Jesús	11 libras
San Roque	24 libras.”

43 AHS, *Llibre del Consell*, 15 de maig de 1609.

44 *Idem*.

45 Miquel CARRERAS COSTAJUSSÀ, *op. cit.*, p. 146.

46 AHS, *Llibre del Consell*, 1 de gener de 1606.

47 *Idem*, 24 de febrer de 1622.

48 *Idem*, intercalació de Bosch i Cardellach.

49 *Idem*, 6 d’agost de 1623.

50 AHS, *Llibre d’Acords del Consell*, 6 d’agost de 1623.

51 Antoni BOSCH I CARDELLACH, *Anales de la Villa...*, *op. cit.*, p. 53.

52 *Ibidem*, p. 59.

53 Els Duran, juntament amb els Feu, els Arnella, els Rifós o els Oromir, eren famílies benestants de rang nobiliari. Emperò, les més influents i de més rang van ser la família Meca, senyors naturals de la batllia de Sabadell; els Sarrià i els Calders. Tots ells, prohoms pairals, sovint amb residència a Barcelona. Vegeu J. ALSINA GIRALT, “Els Meca a Sabadell”, *Plaça Vella*, n. 25 (1988), p. 63-75. Pels Duran, Albert ROIG DEULOFEU, “Els Duran del Pedregar”, a *Sabadell, memòries...*, *op. cit.*, p. 81-92.

54 Antoni BOSCH I CARDELLACH, *Anales de la Villa...*, *op. cit.*, p. 80.

55 *Idem*, p. 117.

56 AHS, *Llibre del Consell*, 24 de febrer de 1698.

Com ens assenyala Bosch i Cardellach –als seus *Anales*–, aquestes quantitats s’havien pagar en el termini de dos anys. La quantitat establerta per a cada confraria –pel vicari general i el Consell– ens fa avinent la importància de cadascuna dins de la vila.

El convent dels Caputxins

54

Aquest auge piadós contemplarà l’establiment a la vila del tan desitjat convent dels Caputxins de Sant Francesc. Una petició que s’havia endegat a mitjan segle anterior i, que malgrat l’anada del rector Armenгол Parés, el 1595, al capítol provincial de Girona;⁵⁷ les anades a Barcelona per tenir llicència del bisbe i parlar amb “lo pare Guardia de dit ordre”;⁵⁸ la insistència de 1622 al Capítol provincial, aquest cop convocat a Sarrià,⁵⁹ i la reunió del Consell de 1624, que n’esmentava la seva importància i utilitat; no veurà començar les obres d’edificació fins al 1645; en què el compromís per part del Consell de bastir-lo a càrrec de la vila, i el compromís de mantenir els dotze religiosos que n’havien de formar part, va fer que l’orde religiós n’autoritzés la fundació,

“Als quals religiosos en ajuda de llur pitança los sia donat cada dia perpetuament quatre sous. I axí mateix en ajuda del oli tene menester per llur sustento i de les llànties cremaran en la esglesia de dit Convent devant del Santíssim Sagrament, que sia alabat pera sempre, vint cortans de oli quiscun any perpetuament del Comú de la present vila. Y per edificar lo Convent se fassa una capta per los habitants de la present vila, i lo que faltará, del comú de esta vila sels ajude en tot lo que serà menester i serà possible(...)”.⁶⁰

Les obres del convent van començar, doncs, el mateix any i hi estava implicada tota la comunitat, per mitjà del Consell, el qual va fer també un censal per ajudar-lo. El mateix setembre començaven els esforços econòmics per a l’obra de l’edifici,

“(…) que en avant lo die de Nadal no se donen candelas a les persones del Consell, sino lo que se gastava sia aplicat a la obra del Convent dels caputxins” i es varen elegir també “los tres aplegadors del vi per los mosos de la fabrica de dit Convent (...) fonch determinat que lo censal que lo doctor Jaume Pau ha creat a la universitat i singulars persones de la present vila, de pensió de cent sous i propietat de cent lliures, que a compliment de aquelles 150 lliures quant se comensà dita fabrica prometé donar de caritat, que la universitat lo vengà

Figura 7. Portada amb data del 1771, del *Llibre de la Tercera Regla del Convent dels Caputxins de Sabadell, 1701-1835* (AHS).

alguna persona pera que els diners procedidors se puga passar avant dita febrica ab evicció dels bens de la present universitat, i per ço se fa sindicat al reverent Jaume Saladriga beneficiat de sant Agusti de Barcelona” (figura 7).⁶¹

La parròquia al segle XVIII

El Consell de la Vila, com hem vist, té un paper cabdal en l’entramat religiós de la vila. Fins ben entrat segle XIX serà patró i administrador de les confraries i agafarà la iniciativa per promoure beneficis eclesiàstics per als fills de la vila, a més de regular la “vida religiosa” dels veïns.

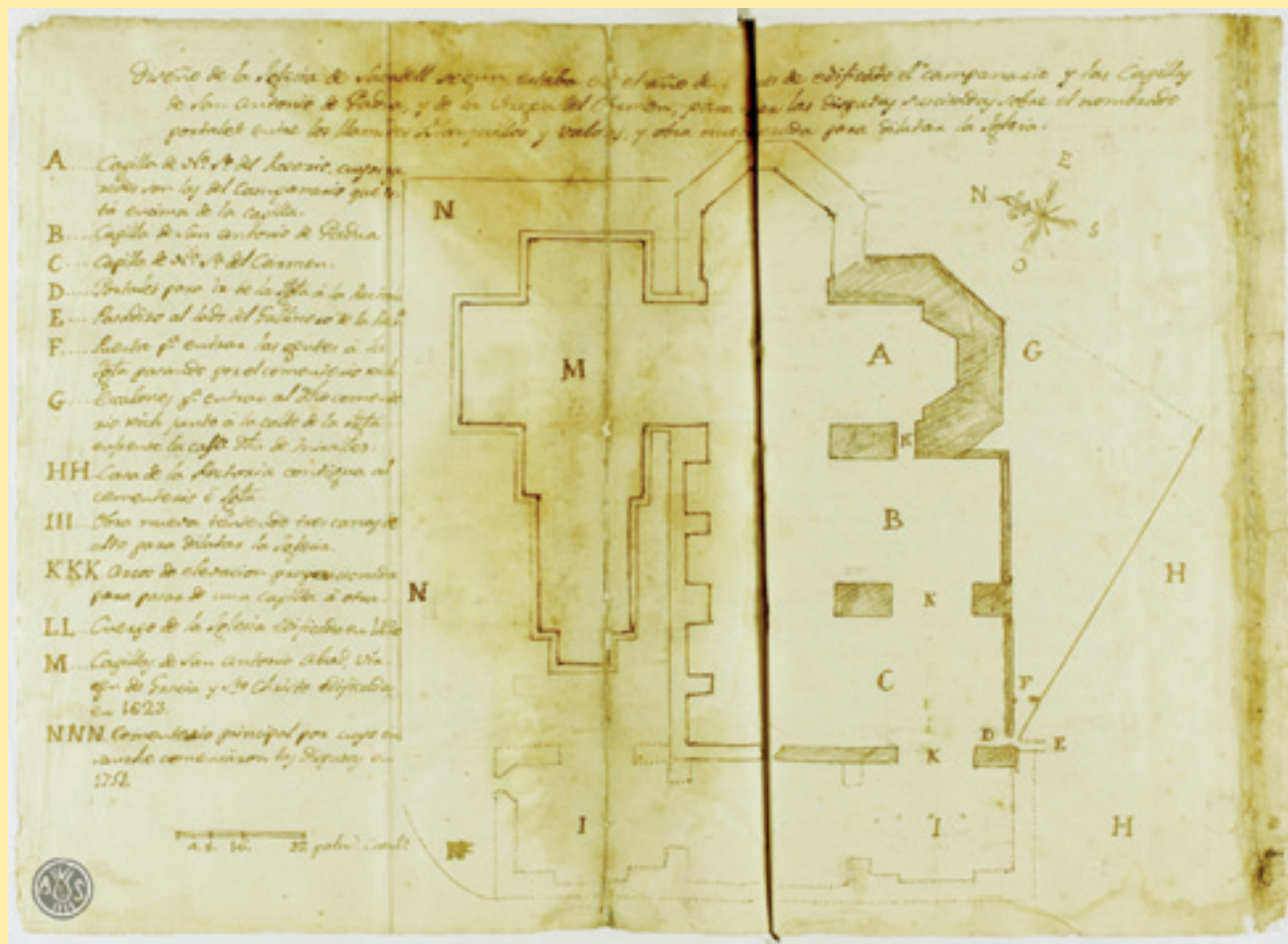

Figura 8. *Diseño de la Iglesia de Sabadell segun estaba en el año despues de edificado el campanario y las Capillas de San Antonio de Padua y de la Virgen del Carmen...*, extret d' Antoni BOSCH i CARDELLACH, *Anales de la Villa de Sabadell desde el año 987 hasta el 1770*, p. 240r (AHS).

La iniciativa de fundar confraries de devoció surt del Consell en la majoria dels cassos. Malgrat que el rector de la parròquia de Sant Feliu consta com a president de les confraries, el que hi exerceix el dret de pa-

tronatge és el Consell –Ajuntament borbònic–, el qual administra llurs fons i fixa, fins i tot, les processons i les festes religioses locals més assenyalades. Les relacions del Consell amb l'església local, malgrat els estira-i-arronsa propis de les jurisdiccions respectives, van ser bones durant bona part de l'època moderna, amb alguns enfrontaments puntuals, que a la segona meitat del set-cents començaran a ser greus.

A mitjan segle XVIII hi havia a Sabadell dues activitats econòmiques principals: l'agricultura i la tèxtil llanera.⁶² Els teixidors, agrupats en la seva confraria gremi, no estaven disposats a perdre el control sobre la seva activitat enfront dels paraires, que ara volien

57 *Idem*, 9 de setembre de 1595.

58 *Ibidem*, 14 d'octubre de 1612.

59 Ernest MATEU VIDAL, *op. cit.*, p. 428

60 *Ibidem*, 24 de febrer de 1645.

61 *Idem*, 25 de setembre de 1645.

62 J. M. BENAUL BERENGUER, *Guerra i canvi econòmic. L'impacte de la Guerra del francès en la indústria tèxtil llanera de Sabadell i Terrassa, 1808-1814*, Sabadell: Fundació Bosch i Cardellach, 1993, p. 30-31 (QFBC; 65).

Fotografia 4. El campanar de Sant Fèlix
(Juanma Peláez / Ajuntament
de Sabadell, 2008).

fer-se càrrec de tot el procés i defensaven la lliure contractació i l'abolició de les ordenances gremials. El sector agrari estava sotmès al regim senyorial i incloïa des dels mossos temporers fins al petit grup de propietaris de masos. Els prohoms d'ambdues activitats, juntament amb les seves famílies, representaven una petita franja de la població menor del 10 per cent.⁶³

Aquests prohoms, juntament amb algunes confraries i obrers parroquials, Ajuntament i preveres,

seran protagonistes entre els anys 1751 i 1767 d'un conflicte particular amb el rector de la parròquia, Pere Blanch. El conflicte amb el rector té origen en les obres d'ampliació engegades el 1751 al cementiri –annex a l'església– i en una de les naus del temple de Sant Feliu –capella de Sant Antoni i de la Mare de Déu del Carme. Ho va fer amb els diners de l'obra parroquial, sense acceptar els obrers nomenats per l'Ajuntament, i utilitzant també diners

d'algunes confraries, sense permís dels seus oficials ni de l'Ajuntament.

Com és conegut, es van formar dos bàndols.⁶⁴ Un, el dels “blanquillos”, partidaris del rector, els quals eren pagesos de mas, cerealistes, donaven suport als paraires en ascens i no veien amb bons ulls que l'Ajuntament intervingués en els assumptes parroquials. I, l'altre, el dels “valons”, del qual formaven part els pagesos d'horta, els artesans i la majoria del veïnat, amb el suport d'un metge i d'alguns altres homes d'estudis. En tot aquest litigi entre rector i Ajuntament, l'aldarull més sonat va ocórrer el 19 d'octubre de 1764, un dia que, segons Bosch i Cardellach, “*debería borrarse de la memoria de los de Sabadell por su escandaloso atentado*”. En efecte, aquest dia al matí les imatges de l'interior de l'església es trobaren de cara a la paret, “(...) *se tocó a rebato*”, pels carrers la gent cridava que havia estat el rector el que havia atemptat contra els feligresos. Es presentaren els “*valons de todos los estados, clases, sexos y edades a la Iglesia*” i van començar a posar bé les imatges, mentre, amb els materials que trobaven, tancaven el portalet. Passà que, mentre el tancaven, el rector, que havia vingut corrents, es va col·locar al mig i va quedar quasi aparedat (figura 8).

Finalment, l'any 1765 el plet arribà a la fi. Va coincidir amb l'escalada al poder dels “blanquillos” i el nomenament del nou batlle, Josep Fontanet. El que s'estava discutint era la preeminència de la jurisdicció civil sobre l'eclesiàstica, si aquella, malgrat les reglamentacions episcopals, podia intervenir en els afers de l'església parroquial. Era una pugna semblant a la que s'estava portant a nivells rectors de la monarquia borbònica.

El segle XVIII representaria per a la vila de Sabadell una època de transformació accelerada. Després de la lenta i costosa recuperació dels estralls de la Guerra de Successió, la vila va veure canviar el seu Consell per un batlle i regidors sotmesos ara directament a l'autoritat reial, a diferència de l'època dels Àustria, en què els jurats eren un reflex de la comunitat intramurs. Una mostra del canvi social el trobem

novament a l'església parroquial de Sant Feliu. A causa del creixement de la població, el temple s'havia fet petit. La gran empena que significà la consolidació dels fabricants de teixits –hereus dels paraires– va fer que aquest grup de prohoms impulsessin una tercera reforma del temple, enlestint un nou campanar –també les confraries hi van aportar el seu esforç– i dessota de la seva volta es muntà el retaule del Roser, el qual des de vell antuvi anava contemplant les transformacions del temple. Un campanar que ara començarà a marcar el toc d'un temps en què les noves idees seran recollides pels veïns: els uns més anònims –els mossos de les manufactures i del camp– i altres més “il·lustrats” i coneguts, com Bosch i Cardellach o Fèlix Amat (fotografia 4). ●

63 Mercè RENOM PULIT, *Societat i poder en un context de canvi, Sabadell 1718-1823*, Barcelona: IUHJV, 2005.

64 Pel detall vegeu Antoni BOSCH I CARDELLACH, *Anales...*, op. cit., p. 220-221.

ARRAONA 34

DOSSIER TEMÀTIC: A l'entorn del 1714. Sabadell / Barcelona / Catalunya

- Josep Abad i Sentís / Presentació
- Lúdia Torra Fernández / Activitat econòmica, mercat de treball i mobilitat social a Sabadell (segles XVIII-XIX)
- Esteve Canyameres Ramoneda / El terme de Sabadell en els primers anys del segle XVII
- Josep Alavedra i Bosch / L'església de Sant Feliu de Sabadell: religiositat i sociabilitat als segles XVI-XVIII
- Santi Torras i Tilló / L'art vilatà d'entreguerres (1640-1714)
- Ismael Almazán Fernández / Sabadell abans de 1700: conflictivitat i ordre social
- Jordi Roig Buxó / Arqueologia d'època moderna a Sabadell: la transformació de la vila fortificada baixmedieval i el desenvolupament dels tallers artesanals de vidre i de terrissa (s. XVI al XVIII)
- Gustau Erill i Pinyot / El clergat a Catalunya durant la Guerra de Successió. Primera aproximació
- Josep Abad i Sentís / Cartes del duc de Berwick als consellers de Sabadell (21 juliol 1714 - 7 octubre 1714)

NOTES

- Josep Abad i Sentís, Joan Comasòlivas i Font / Transcripció de les catorze cartes i l'ordre
- Jordi Torruella i Llopart / Alguns apunts arxivístics sobre les cartes del duc de Berwick de l'Arxiu Històric de Sabadell

RECERQUES

- Xavier Torreadella i Flix / Josep Clos i Peig, gimnasiarca i propagador de l'educació física i l'esport a Sabadell (1871-1913)
- Pompeu Casanovas / L'humor de Cristòfor de Domènec. Sobre la publicació de Brand. *Carnet d'un heterodox* (1926)
- Maria Gràcia Salvà Picó / Les Al·legories de Can Barata. Estudi històricoartístic

DES DE L'ARXIU

- Joan Comasòlivas i Font / Commemoració del 30è aniversari de la Casa Ponsà com a seu de l'Arxiu Històric de Sabadell

DES DELS MUSEUS

- Isabel Argany Comas / *Realitats. Joan Balmes i Benedicto (Sabadell, 1915-2004)*. Al voltant d'una exposició del MHS
- Roser Enrich Gregori / *Tints i colorants a Sabadell. Una història que ve de lluny*. Exposició al MHS
- Meritxell Casadesús Insa, Engràcia Torrella Suñé / De la restauració a l'experiència. La col·laboració entre el Museu d'Art de Sabadell i l'Escola Superior de Conservació i Restauració de Béns Culturals de Catalunya
- Rosa M. Gasol, Anna Miquel / Intervenció de conservació i restauració de cinc pintures sobre tela. Les Al·legories de les arts de la Casa Barata

RESSENYES

NOVETATS BIBLIOGRÀFIQUES

RESÚMENES / ABSTRACT